

ქართული ჟესტური ენის წარმოშობის შესახებ

თამარ მახარობლიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
email:tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac>

ქართული ჟესტური ენის წარმოშობის შესახებ დოკუმენტირებული მასალები ან რაიმე ისტორიული წყაროები არ მოიპოვება. ეს არის ბუნებრივი ენა, მაგრამ ჟესტური ენები ზეპირი კომუნიკაციის ენებია და, ცხადია, არ მოიპოვება ტექსტური სახის ჩანაწერები. არც ამ ენის კორპუსი არ არის ჯერ შექმნილი. ქართული ჟესტური ენა არის ორიგინალური თავისთავადი ენა, რომელიც განიცდის ორმხრივ ინტენსიურ გავლენას ქართული სამტყველო ენისა და რუსული ჟესტური ენის მხრიდან. გასული საუკუნის 50-იან წლებში საქართველოში მოხდა რუსი ყრუთა თემის წარმომადგენლების ჩამოსახლება. სავარაუდოდ, ამ დროისათვის საქართველოში უკვე არსებობდა დამოუკიდებელი, ბუნებრივი ქართული ჟესტური ენა თავისი გრამატიკული წყობით, რაც დასტურდება ქართულ და რუსულ ჟესტურ ენათა შორის არსებულ სხვაობებში. სტატიაში ჩამოთვლილია ამ ენათა შორის არსებული კონკრეტული ლინგვისტური სისტემური განსხვავებები. ქართული ჟესტური ენის შემდგომი დეტალური კვლევები, დიდი ალბათობით, კიდევ მრავალ განმასხვავებელ ელემენტს გამოავლენს იმის დამადასტურებელს, რომ ეს ენა არის დამოუკიდებელი, ბუნებრივი წარმოშობის ახლაგაზრდა ენა და არა რუსული ან საბჭოთა ჟესტური ენის ერთ-ერთი განშტოება.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ჟესტური ენა, რუსული ჟესტური ენა

ქართული ჟესტური ენის წარმოშობის შესახებ წერილობითი მასალები ან რაიმე ისტორიული წყაროები არ მოიპოვება. ჩატარებული ლინგვისტური კვლევებით დგინდება, რომ ეს არის ბუნებრივი ენა, მაგრამ ჟესტური ენები ზეპირი კომუნიკაციის ენებია და, ცხადია, არსად მოიპოვება ტექსტური სახის ჩანაწერები. არც ამ ენის კორპუსი არ არის ჯერ შექმნილი. ამდენად, ლინგვისტური კვლევების დროს ძირითადად ენის წყაროებს – ყრუ პირების ჟესტურ მეტყველებას ვყვრდნობით. ქართულ ჟესტურ ენასთან დაკავშირებული ისტორიული ან დიაქრონიული მსჯელობა, ცხადია, გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული ზემოთ მოხსენებული მიზეზების გამო.

ქართული ჟესტური ენის შესახებ ჩემს ნაშრომებში არაერთგზის აღმინიშნავს, რომ ეს ენა განიცდიდა რუსული ჟესტური ენის გავლენას, რადგანაც ყოფილ საბჭოთა კავშირში ყრუთა განათლების სისტემაზე არავინ ზრუნავდა და არც მათი ენები იყო შესწავლილი. საბჭოთა კავშირში მცხოვრები ყრუთა თემებისთვის ძირითადი საკომუნიკაციო ენა იყო რუსული ჟესტური ენა, რომელიც, თავის მხრივ, ფრანგული ჟესტური ენიდან წარმოიშვა. ასევე რუსული ჟესტური ენა განიცდიდა სამეტყველო რუსულის დიდ გავლენას. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ საერთოდ, სიყრუე არის გენეტიკური მოვლენა და, საბედნიეროდ, არ არის ქართული გენის მახასიათებელი. ზოგადად, ქართული გენი მაღალი აუდიოუნარებით ხასიათდება. ეს არის უნიკალური პოლიფონიური ხმოვანების გენეტიკური შემქნელი და მატარებელი ერი. თანამედროვე ქართული ყრუთა თემის წევრების 95-97% არაქართული გენეტიკისაა. ხოლო ქართველი ყრუების 98% არის მეორადი¹ და არა გენეტიკური სიყრუის მქონე. ქართულ წერილობით წყაროებში შედარებით ნაკლებადაა მოხსენებული სიტყვები *ყრუ* და *უსმი* („არა ესმოდეს რა“ – საბა), ასევე *მუნჯი*². ეს უკანასკნელი ფორმა დღეს დისკრიმინაციულ ტერმინად ითვლება, რადგანც ყრუები საუბრობენ ჟესტურად.

ამრიგად, ზემოთ აღნიშნული გარემოება დაედო საფუძვლად ჩემს მოსაზრებას, რომ ქართული ჟესტური ენა ეყრდნობა რუსულ ჟესტურ ენას. თუმცა ქართული ჟესტური ენის გრამატიკული წყობის დეტალური ანალიზის შემდეგ მივედი იმ აზრამდე, რომ ქართული ჟესტური ენა არის ორიგინალური, თავისთავადი ენა, რომელიც განიცდის ორმხრივ ინტენსიურ გავლენას ქართული სამეტყველო ენისა და რუსული ჟესტური ენის მხრიდან. გასული საუკუნის 50-იან წლებში საქართველოში მოხდა რუსი ყრუთა თემის წარმომადგენლების ჩამოსახლება. ზოგადად, საბჭოთა კავშირს ჰქონდა ეკონომიკის შერევის პრინციპი. კერძოდ, ამის ერთ-ერთი მაგალითია ის, რომ საქართველოში შუა აზიიდან შემოჰქონდათ ბამბა, აქედან კი სხვაგან მიჰქონდათ აბრეშუმი, რაც ისტორიულად ჩვენი მრეწველობის დარგი იყო. ბამბის დამუშავების მცოდნეები და ტექსტილზე მომუშავე სპეციალისტები კი ქვეყანაში არ გვყავდა. ამიტომ რუსეთიდან ხდებოდა ამ მუშა ხელის

¹ მეორადი სიყრუე გამოწვეულია სხვადასხვა ფაქტორებით, მაგალითად: ანტიბიოტიკების ჭარბი დოზა, სტრესი, გამუდმებული ხმაური ფონად, ინფექციები, ტრამვა და სხვ.

² ქვევ-ში სიტყვა *ყრუ* გვხვდება სულ 101 – ჯერ, *მუნჯი* – 15-ჯერ, *უსმი* – 7-ჯერ. მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ აქედან ხშირად მეტაფორული ან ეპითეტურია ეს ფორმები, მაგ. „ვიქმენ მე, ვითარცა კაცი უსმი, რომლისა თანა არა არს პირსა მისსა სიტყუაი.“ (ფსალმუნნი)

მიგრაცია. მათ შორის განსაკუთრებით ბევრი იყო ყრუ ქალი. რუს მიგრანტ ყრუთა ჟესტური ენა, ცხადია, უფრო მდიდარი იყო, ვიდრე ადგილობრივი ჟესტური, ყოველ შემთხვევაში, ლექსიკურ დონეზე. რამდენადაც, ადგილობრივ ყრუებს არ ჰქონდათ საჭიროება მრავალი სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულების გამოყენების და შესაბამისად, არც არსებობდა ენაში ასეთი ერთეულები. რიცხვობრივადაც ადგილობრივი ყრუთა თემი ძალიან პატარა უნდა ყოფილიყო³. ქართული ჟესტური ენის ლექსიკა საგრძნობლად გაიზარდა რუს მიგრანტთა წყალობით. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სავარაუდოდ, საქართველოში არსებობდა დამოუკიდებელი ბუნებრივი ქართული ჟესტური ენა, რომელსაც საკმაოდ შეზღუდული ლექსიკა ჰქონდა, გასაგები მიზეზების გამო. საგულისხმოა, რომ ქართულ ჟესტურ ენაში იყო ფერთა ტერმინოლოგია და ამ ენამ არ მიიღო რუსული ჟესტური ლექსიკა ფერთა აღსაწერად. ფაქტია, რომ ყრუთა თემები და მათი ენები ვიზუალური აზროვნების მოცემულობებია და ამრიგად, მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ აქ უკვე იყო ფერთა ქართული, ადგილობრივი ჟესტური ტერმინები. სავარაუდოდ, ასევე იყო გრამატიკული სისტემაც. ამის დასტურია ის, რომ ქართულ ჟესტურ ენაში არის რიგი მორფო-სინტაქსური კატეგორიებისა, რაც ფიზიკურად ვერ ჩამოყალიბდებოდა 50-60 წლის მანძილზე. ეს კატეგორიები არ ახასიათებს რუსულ ჟესტურ ენას და ამ ენაში არც სათანადო ტენდენციები იგრძნობა ამ ტიპის კატეგორიების განსავითარებლად. ამრიგად, დედუქციურად ვასკვნით⁴, რომ რადგანაც გრამატიკული დონე არის გაცილებით უფრო მყარი მოცემულობა, ვიდრე ენის იერარქიის ლექსიკური დონე, ბუნებრივია, რომ ასეთი რთული გრამატიკული კატეგორიები ხუთიოდე ათეული წლის მანძილზე ვერ ჩამოყალიბდებოდა. კაცობრიობის ლინგვისტური გამოცდილება ასეთ ფაქტს ვერ დაადასტურებს. კერძოდ, რა გრამატიკული კატეგორიებია წარმოდგენილი ფუნდამენტური სხვაობით ქართულ და რუსულ ჟესტურ ენებში და რა იძლევა იმის საფუძველს, რომ ქართული ჟესტური ენა დამოუკიდებელ ენად მივიჩნიოთ?

ქართულ ჟესტურ ენას ახასიათებს შემდეგი განმასხვავებელი გრამატიკული მოცემულობები:

- მორფემული ელემენტები;

³ სამწუხაროდ, არ არის ინფორმაცია საქართველოში მცხოვრები ყრუთა თემის შესახებ გასული საუკუნის 50-იან წლებამდე. ე.წ. ყრუთა კავშირები საბჭოთა რესპუბლიკებში 60-იანი წლების დასწყისში შეიქმნა და ამავე პერიოდში გაიხსნა ყრუთა სკოლები თბილისში, ბათუმსა და ქუთაისში.

⁴ დოკუმენტირებული წყაროების არარსებობის გამო, შეგვიძლია მხოლოდ ზოგადი ლინგვისტური დასკვნების გაკეთება.

- სიტყვათა თავისუფალი რიგი;
- ბრუნვათა სისტემა განვითარების პროცესში;
- ირიბი ობიექტის მარკერები;
- მოდალობის, დროისა და ნეგაციის უნიკალური ინტერაქცია;
- გრამატიკულად ნულოვანი მიმიკა.

ასევე ლექსიკაშიც არის სისტემური ტიპის განსხვავებები:

- ჟესტწარმოების ადგილობრივი მოდელები;
- დერივაციული წარმოების ქართული მოდელი;
- ფერთა სისტემა;
- ადგილობრივი ტოპონიმიკა;
- ლექსიკურად ნაკლებად აქტიური მიმიკა.

დარწმუნებული ვარ, რომ ქართული ჟესტური ენის შემდგომი დეტალური კვლევები, დიდი ალბათობით, კიდევ მრავალ განმასხვავებელ ელემენტს გამოავლენს იმის დამადასტურებელს, რომ ეს ენა არის დამოუკიდებელი, ბუნებრივი წარმოშობის ახლაგაზრდა ენა და არა რუსული ან საბჭოთა ჟესტური ენის ერთ-ერთი განშტოება.

ლიტერატურა:

Aronoff, Mark & Padden, Carol. 2011. Sign language verb agreement and the ontology of morphosyntactic categories, *Theoretical Linguistics* 37–3/4, 143–151 DOI: [10.1515/thli.2011.010](https://doi.org/10.1515/thli.2011.010)

Dryer, Matthew S. 2007. Word order. In *Language typology and syntactic description*. Vol. I: Clause structure (2nd edition), ed. T. Shopen, 61-131, Cambridge: Cambridge University Press

Kimmelman, Vadim. 2018. Basic argument structure in Russian Sign Language. *Glossa: A journal of general linguistics* 3(1): 116. 1–39, DOI: <https://doi.org/10.5334/gjgl.494>

Makharoblidze T 2019. On GESL verb. CODFREURCOR «Etudes interdisciplinaires en Sciences humaines» EISH. Vol. 6; Editions Université d'Etat Ilia, Tbilissi, Géorgie. ISBN 1987-8753 pp.50-81

Makharoblidze, Tamar. 2015. Indirect Object Markers in Georgian Sign Language. *Sign Language and Linguistics*, #18(2), John Benjamins Publishing Company, 238-250 DOI: <https://doi.org/10.1075/sll.18.2.03mak>

Padden, C.A. 1988 [1983]. *Interaction of morphology and syntax in American Sign Language* (Outstanding Dissertations in Linguistics, series IV). New York: Garland Press.

Quadros, Ronice Muller de & Lillo-Martin, Diane. 2010. Clause structure. In D. Brentari (ed.), *Sign languages*, 225–251. Cambridge: Cambridge University Press.

Quer, Josep., Cecchetto, Carlo., Donati, Caterina., Geraci, Carlo., Kelepir, Meltem., Pfau, Roland, Steinbach, Markus. 2017. *SignGram Blueprint A Guide to Sign Language Grammar Writing*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. Retrieved from <https://www.degruyter.com/view/product/467598> on the 3th of July, 2020

მახარობლიძე თ. (2019) ქართული ჟესტური ენის ზმნის მორფოლოგია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. თბილისი. ISBN 978-9941-18-331-7. 248გვ.

მახარობლიძე თ. (2015) ქართული ჟესტურის ენის ლექსიკონი. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. თბილისი. ISBN 978-9941-16-225-5 1368 გვ.

მახარობლიძე თ. (2012) ქართული ჟესტური ენა. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. USAID, Save The Children International. თბილისი 610-გვ.

Tamar Makharoblidze

Ilia State University

On origin of GESL

Abstract

Materials or any historical sources on the origin of the Georgian sign language (GESL) are not available. It is a natural language, but sign languages are languages of oral communication and obviously no textual records are obtained. Neither corpus of this language has yet been created.

GESL is an original language that is under intense influence from two different languages - Georgian spoken language and Russian sign language (RSL). In the 50s of the last century, representatives of the Russian deaf community settled in Georgia. Presumably, for this time, an independent, natural local sign language already existed in Georgia with its grammatical structure. This is confirmed by the deep grammatical differences between the GESL and RSL. The paper lists the specific linguistic systemic differences between these languages. Further detailed studies of the GESL will most likely reveal many more distinguishing elements proving that this language is an independent, young language of natural origin and not a branch of RSL or Soviet sign language.